



SZUBJEKTÍV DIAGNÓZIS A SZAKKÉPZÉSRŐL

SZABÓ BALÁZSNÉ

A gazdaságok növekedésének egyik legfőbb forrása a lakosság munkaereje, munkavégző képessége. Az az ország, amely nem tudja ezt a nemzeti kincset eredményesen felhasználni, gazdasági fejlődésének szolgálatába állítani, elpazarolja az értékalkotás gazdag forrását, és tisztességes emberi lét helyett nélkülözésbe, nyomorba taszítja polgárait. A munkaerővel való rossz gazdálkodás legriasztóbb tünete a tartós munkanélküliség, amelyben nem csak a munkaerő vész el, hanem pusztul a lélek, szétesik a család, szenvednek a gyerekek.

A felnőtt nemzedék elemi kötelessége olyan társadalmi-gazdasági viszony teremtése, amelyben a fiatalok eredményesen hasznosíthatják tudásukat, képességeiket, fiatalos lendületüket, optimizmusukat, miközben maguk is boldogulnak. Ebben a jelentős társadalmi kötelezettségben kiemelt szerepe van az oktatási rendszernek és kitüntetett helye a szakképzésnek. Az oktatási rendszer intézményei a maguk sajátos eszközeivel, módszereivel segíthetik a felnövekvő nemzedéket abban, hogy bekapcsolódjanak a munka világába és ott sikeresen helytálljanak. Az elmúlt évtizedekben hazánkban ez a folyamat nem volt zökkenőmentes. A problémák közismertek, most – a teljesség igénye nélkül – idézünk fel néhányat ezek közül. Az érettségizett fiatalok tömegesen nem a szakképzésbe, a munkaerőpiacra igyekeznek, hanem a felsőoktatásba. A szakmák egy részében munkaerőhiánnyal küzdenek, más szakterületeken pedig a túlképzés nehezíti az elhelyezkedést. Számos kritika éri a fiatalok állóképességét, szorgalmát, olykor szaktudását is. A pályakezdők nehezen találnak munkát, szomorú tény körükben a munkanélküliség.

Az oktatásirányítók intézkedések sorozatával: törvénymódosításokkal, rendeletekkel, átszervezésekkel – az iskolák stabilitását, nyugalomát veszélyeztetve – igyekeznek változtatni az oktatás és a szakképzés helyzetén, de az eredmény várat magára.

A „Mit kellene és mit tehetünk?” felelős gondolata végigkíséri valamennyi pedagógus pályafutását. Töredékes írásomban ezekre a kérdésekre igyekszem tapasztalataimból fakadó szubjektív válaszokat adni.

A fiatalok munkára neveléséről

A felnövekvő nemzedék túl későn találkozik a munkával. A családi munkamegosztásban a gyerekek többsége nem vagy alig vesz részt. Ha feladatot kap, többnyire az sem önálló munka, hanem segítség valakinek valamiben. A szülői szerepben





nem kap kellő figyelmet a gyermekek bevezetése a munkába. „A te dolgoz a tanulás” szelleme lengi be a legtöbb család iskolás éveit.

Az általános iskolában általában nem folyik semmilyen munkatevékenység.

A középiskolások számára nincsenek önellátó nyári nomád és munkatáborok, a szünidei munkavállalás lehetősége is igen korlátozott.

A szakközépiskolások többnyire „elméletben”, az iskola falai között ismerkednek azzal a szakmával, azzal a foglalkozással, amelyre készülnek.

A szakiskolások, a majdani szakmunkások csak a harmadik tanévben, 11. osztályos korukban kezdenek dolgozni.

A gyermekek többsége nem ismeri a munkát, viszont nagyon korán belép életükbe a piac és elkábítja őket. A társadalom fogyasztókat, és nem munkavégző, dolgozó embereket nevel. A tanulók körében végzett tájékozódásaink sokasága bizonyítja ezt. A „mi szeretnél lenni?” kérdésre tömegesen válaszolják azt, hogy gazdag ember.

A gazdagsághoz vezető út sokak gondolatvilágában a szerencse, az ügyeskedés, a ravaszság, és korántsem a becsületes, szorgalmas munka. Talán nem általános, de a fiatalok között gyakori az a nézet, amit egy érettségi dolgozatban olvastam: „Régen az emberek tanultak, mert ez volt a felemelkedés egyetlen útja. Ma, akinek van egy kis sütnivalója, az boldogul.”

Kevés a fiatalok környezetében, a médiában a pozitív példa. A magyar társadalom szellemiségének e téren is gyökeresen változnia kell.

A munkával való ismerkedésben, a munkára nevelésben sokat tehetnek az iskolák is! Az iskolákban működő diákvállalkozások ékes bizonyítékai annak, hogy a tanulók milyen szívesen, lelkesen, szabadidejük feláldozásával dolgoznak vállalkozásuk sikeréért. Örömmel próbálják ki önmaguk erejét, képességét.

Az iskolákban – ha ez pedagógiai célkitűzés lenne – sokféle hasznos munkatevékenységet végezhetnének a tanulók. A különféle munkákban sikerélményhez juthatnának azok a gyerekek is, akik a tanulmányokban nem jeleskednek. A munkavégzés közben kipróbálhatnák képességeiket. Megtapasztalhatják a munka örömét, a fizikai helytállásukat.

A munkára nevelés legfőbb terepe a ma iskolájában a tanulmányi munka. Az iskolai követelmények következetes teljesítése, a jó teljesítmény elismerése, a hanyag munka elmarasztalása, a közösen végzett munka öröme, a tanuláshoz szükséges fegyelmezett légkör, a lemaradók segítése, az iskolai élet minden mozzanata nevelő hatású. A helytelenül értelmezett demokrácia, a liberalizmus sok kárt okozott az elmúlt évtizedekben az iskola nevelő munkájában, és egyúttal a gyermekek munkára nevelésében is.

Csak néhány példát említünk. Túl liberálishan kezeljük a tanulók iskolai hiányzását, az igazolatlan órákat. Miért szabad egy bizonyos határig igazolatlanul távol maradni a napi iskolai munkától? A tanórai munkát rendre szétromboló ta-





nulókkal szemben az iskola eszköztelen. A kényszerű integráció is káros, hiszen nem veszi tudomásul, hogy minden gyermeknek joga van felkészültsége és képessége szerinti fejlesztésben részesülni, és az ehhez alkalmazkodó csoportok, osztályok létrehozása nem szegregáció. A javítóvizsga korlátlan lehetőség stb.

A gyermekek iskolai nevelése sokat tehetne a munkavállalói létre való felkészítésben is. Az életkori sajátosságok figyelembevételével megalapozhatná és folytonosan fejleszthetné azokat a képességeket, amelyekre minden munkavállalónak, valamennyi felnőtt dolgozó embernek szüksége van. Ilyenek a fegyelmezettség, az alkalmazkodási, együttműködési és tanulási képesség, a kreativitás, az önbizalom, a kultúrált viselkedés, a kitartás, az állóképesség.

A pedagógusok ma is tudják, hogy mit kellene tenni, de munkájukhoz senkitől sem kapnak megfelelő támogatást. Ideje lenne a társadalom minden szintjén átgondolni, hogy milyen embereket akarunk nevelni.

A szakiskoláról

A szakképzés első szintje és egyben legkritikusabb pontja a szakiskola. A szakiskolák 9. osztályába érkeznek tömegesen azok a gyermekek, akiknek eddigi iskolai pályafutása sikertelenséget, kudarcot jelentett. Itt szembesülnek azzal, hogy ugyanazokat a tantárgyakat kell tanulniuk, amelyekről már az általános iskolában is szabadulni szerettek volna. Többségük családi körülményei rendezetlenek, gyökértelenek, viselkedésük, stílusuk durva-agresszív. A tanórai munkába nehezen, vagy egyáltalán nem kapcsolhatók be. Magányosak, iskola után csapatokba verődnek, dohányoznak, italoznak, sokat hiányoznak. A tankötelezettségi követelmények miatt velük szemben az iskola tehetetlen. Az intézmények adminisztrációja beszédes lelete annak a küzdelemnek, amely adminisztratív síkra tereli a problematikus helyzeteket. A jegyzői, családsegítői intézményrendszer nem képes a probléma érdemi megoldására. A tankötelezettség 18 éves korra való felemelésével ez a helyzet tovább romlik, a szakiskola, a munka világától távol tartott, formálisan iskolás, tengernyi szabadidővel rendelkező, tanulásra motiválatlan fiatalok gyűjtőhelye, még nehezebb helyzetbe kerül. A 9. és a 10. osztályokban végzett munka eredménytelenségét igazolta az a tájékozódás, amit a gimnáziumban továbbtanuló szakiskolások körében végeztünk. Arra a kérdésre, hogy mennyiben segített gimnáziumi tanulmányaik megalapozásában a szakiskola első két esztendeje, kivétel nélkül azt válaszolták, hogy semmiben. A 11. osztályban kezdődik el a szakképzés, amely az érvényes OKJ szerint két vagy három év. Négy vagy öt év iskolai tanulás után kapnak a tanulók szakmunkás-bizonyítványt. Tanult szakmájukban az elhelyezkedésük bizonytalan. Három évfolyam kereskedő szakon végzettjeinek mindössze 18%-át találtuk a szakmában három év elteltével. A fiúk biztonsági őrök, betanított munkások, kocsikísérők lettek, senki sem volt





közülük a kereskedelemben. A lányok sem azon a speciális szakterületen dolgoztak, amire kiképeztük őket, eladók vagy pénztárosok voltak valahol.

A szakmunkásképzést új alapokra kellene helyezni! Az általános iskola elvégzése után a szakiskolásokat sikerélményhez kellene juttatni, örömforrás lehetne számukra a fizikai munka. Kipróbálhatnák önmagukat, megtapasztalnák, hogy milyen munkák végzésében ügyesek, ismerkednének különféle munkatevékenységekkel, miközben eldönthetnék, hogy milyen szakmát szeretnének megtanulni. Azokat a vállalkozókat, gazdálkodói szervezeteket, amelyek erre lehetőséget biztosítanak érdemi anyagi elismerésben lehetne részesíteni a szakképzési alpból.

A munkával párhuzamosan az iskolában pótolni kellene azokat az ismeret és képességbeli hiányokat, amelyek a polgári és a munkavállalói léthez feltétlenül szükségesek. Fejleszteni kellene a tanulási, alapvető számolási, számítógép-kezelői készségeket. Pótolni kellene az anyanyelvi, idegen nyelvi, viselkedésbeli hiányosságokat. Kis csoportokban, fejlesztőpedagógusokkal, speciális módszertani kultúrával rendelkező tanárokkal, pszichológus támogatásával eredményes lehetne a velük való foglalkozás. Az iskolai fejlesztőmunka eredményességét a kompetenciamérések objektíven mérnék. A legjobb eredményt elérő iskolákat, pedagógusokat komoly anyagi elismerésben lehetne részesíteni a szakképzési hozzájárulásból.

A készségfejlesztésre, szakmaválasztásra szánt idő egy tanév lehetne, és ezzel lecsökkenne a szakképzések indokolatlanul hosszú ideje is.

A középfokú szakképzésről

A szakközépiskolák az elmúlt tanévben jelentős változáson mentek keresztül a Térségi Integrált Szakképző Központok életre hívásával. A pedagógusok, iskola-vezetők fenntartással fogadták a felülről jövő intézkedést, abban azonban nem volt vita közöttük sem, hogy a sokféle OKJ-s képzés miatt az erőforrások szétforgácsolódnak, az új technikai-technológiai gyakorlat képzési követelményeinek külön-külön nem tudnak megfelelni. Nem lehet minden szakképző iskolában korszerű tanműhely, tanbolt, taniroda. Az eredeti elképzelés szerint a fejlesztésre szánt eszközök koncentrálásával korszerű szakképző központokat hoznak létre. Ezzel párhuzamosan módosul a szakközépiskolák feladatköre. A szakközépiskolák feladata az érettségire való felkészítés lesz és egy-egy szakmacsoport szakmai megalapozása.

Mint megannyi jó elképzelés, a megvalósítás útjára lépve ez is zavaros, kusza, konfliktusokkal terhelt viszonyokat eredményezett a szakképzésben.

Egy-egy jól működő szakképző központ vonzó példája nyomán a fokozatos átalakulás helyett valamennyi iskolának „tiszkesedni” kellett. Nagy múltú, több ge-





nerációt egy-egy szakmára felkészítő iskolát nemcsak presztízaveszteség ért – hiszen a továbbiakban nem folytathatnak szakképzést –, de tudomásul kellett venniük azt is, hogy az iskolák másik része maga lett a TISZK, amelyek az általános képzésen túl szakmai képzést is folytatnak. Ezek az iskolák a többiekkel szemben a beiskolázásban versenyelőnyre tettek szert. A sok jelentkező miatt túlszűfolttá váltak az épületeik, romlottak a tanítás feltételei, addig, amíg a szakképzést nem folytatható iskolák egy része beiskolázási gondokkal küzdött. A fővárosban további változtatás e tanévben az, hogy a szakmai alapozásra fordítható kerettantervi óraszámot a 9–12. osztályban kötelezően felemelték. Minden iskolában a szakmai alapozás tantervébe beemelik az érettségi utáni szakképzési tartalmak egy részét.

Ez az intézkedés hátrányosan érinti a középipiskolás tanulókat azért, mert csökkent az általános képzésre fordítható időt és megnehezíti az érettségire való felkészülést. Azt az előnyt, hogy az alapozó tartalmak egy részét beszámítják majd az érettségi utáni szakképzésbe és lerövidítik annak idejét, csak azok a fiatalok élvezik, akik az adott szakmában szereznek OKJ-s képzést.

A tapasztalatok azonban azt mutatják, hogy a szakközépipiskolások nagy része is a felsőoktatásba törekszik. 2007-ben három szakközépipiskola végzős tanulóit kérdeztünk meg teljes körűen további terveikről: 57%-uk főiskolán, egyetemen szeretett volna továbbtanulni. Ez a tendencia azóta is alig változott. A tovább- vagy más szakmát tanulók gimnazista társaikkal szemben hátrányt szenvednek, mert középipiskolás éveikben az általános képzésre fordított tanulmányi idejükben olyan szakmai alapozásban vesznek részt, amelyekhez alig vannak használható tankönyvek, taneszközök.

A szakközépipiskolák TISZK-be való belépése igen változatos képet mutat országsszerte. A szervezésük, átszervezésük jelentős időt, energiát vont el az iskola-vezetők pedagógiai irányító munkájától, bizonytalanságban tartotta a szakmát tanító pedagógusokat, és az iskolák között konfliktust okozott. Eredménye? A szakképzési hozzájárulás felhasználása áttekinthetőbbé, ellenőrizhetőbbé vált, mert az iskolák által szerzett szakképzési hozzájárulást a TISZK-ek fogadják: vagy változatlan értékben továbbítják az iskolákhoz, vagy saját működési költségük levonása után utalják át az intézménynek. Mindkét megoldásra van példa.

A szakközépipiskolák helyzetét nehezíti a tankönyvek egy részének elavult tartalma, a tankönyvhiány, valamint az az állapot, hogy sokszor a tankönyv egy-egy részének átdolgozása miatt kerül sor új tankönyv kiadására. Az oktatásirányításnak egyértelmű feltételeket kellene állítani a tankönyvek tartalmára és külső megjelenésére nézve, melyek csak ezek betartása esetén kaphatnának támogatást és tankönyvi besorolást. Fel kellene oldani a tankönyvek ingyenes biztosítása és a tankönyvtámogatás összege közötti ellentmondást.

Válmennyi szakközépipiskola komoly problémája az, hogy a költségvetési finanszírozás nem biztosítja a zavartalan működés feltételeit. A szakközépipiskolák





működtetése az államnak nemcsak alkotmányos feladata, hanem a gazdaság jövőbeni működésének is feltétele. Az iskolaépületek egy része elhanyagolt, rossz állapotú. Kötelezni kellene a fenntartó önkormányzatokat, hogy az iskolák összevonása miatt megszűnt iskolaépületek árbevételét vagy az ezekből származó bérleti díjakat a leromlott iskolaépületek felújítására fordítsák!

A gazdaság állandó mozgásban lévő sokszínű világ, amely a mindenkori gazdasági érdekek mentén képes oly mértékben megváltozni, hogy a munkavállalók tömegesen veszítik el addigi munkájukat, és speciális ismereteiket, képességeiket a továbbiakban nem tudják hasznosítani. Az új helyzet mást kíván! Az iskolarendszer soha nem lesz képes követni a munkaerő-piaci változásokat. Az RFKB-k sem hordozzák zsebükben a bölcsek kövét. Mit lehet tenni?

A fiatalokat erre a változásra, a változásokhoz való rugalmas igazodásra kell felkészíteni. Arra, hogy a munkahely elvesztését ne tragédiaként éljék meg, hanem azt új kihívásnak tekintsék. Erre pedig csak önbizalommal rendelkező harmonikus személyiségű emberek képesek. Ilyeneket nevelünk?

A szakképzésben a szakmák megalapozása, általános szakmai tartalmak, készségek fejlesztése legyen a cél. A kompetencia-alapú moduláris rendszer nagy előrelépés e téren. Az alapmodulok további finomításával, a vizsgaelnökök gazdag tapasztalatainak felhasználásával, a szakmacsoportok közötti alapmodulok kidolgozásával csiszolható tovább a rendszer. Elengedhetetlen következménye a modulrendszerhez kapcsolódó tananyagok, segédletek mielőbbi elkészítése.

A szakképzésben a jelenleginél nagyobb teret kellene biztosítani a személyiséget formáló tartalmaknak, a munkavállalói és a tisztességes polgári létre való felkészítésnek. Ezek egy része követelményként már megjelenik a tulajdonság-profilokban, de a fejlesztésükhöz eszközökre van szükség. A szakmai alapozásra építve sokkal nagyobb teret kaphatnának a speciális szakmai kiképzésben a munkáltatók, a munkaerőt felhasználók. Erre ma is vannak jó példák, de ezt a kört szélesíteni kellene. A szakképzési alap biztosíthatja ezek költségeit, a minőséget pedig közvetlenül a munkaadó felügyelheti. Ezen az úton enyhülne a gyakorlati helyek körüli feszültség, és csökkenthető lenne az OKJ-ben szereplő szakmák magas száma is.

A szétzilált szakképzési rendszer konszolidációra vár. A szakképzés szabályozásának az lenne a feladata, hogy időben megfelelő munkaerő kerüljön a munkaerőpiacra és a szakképzés rugalmasan alkalmazkodjon az igényekhez.

Úgy tűnik, hogy a jelenlegi rendszer ezt az alapvető feladatát nem, vagy csak nehezen teljesíti. A kezdeményezőktől tudjuk, hogy az új szakmák bevezetésénél vagy a régiéek módosításánál az egyeztetések rendkívül hosszú időt vesznek igénybe, az OKJ változtatás több hónapot igényel.

Az irányítás és az ellenőrzés szempontjából bármennyire is kívánatos lenne a különböző szakmák nem kezelhetők azonos sémák szerint. A szakképzésben az





általános nevelési-oktatási tartalmak meghatározása, az általános képzés szabályozása és ellenőrzése a mindenkori oktatásirányítás feladata, a szakmai tartalmakat pedig rá kellene bízni a szakmákra, sokkal nagyobb teret engedve a helyi, regionális innovációnak, a munkáltatói kezdeményezésnek.

Minden változás, változtatás alapja pedig a szakmaiság legyen. Ideje lenne annak, hogy ne presztízs-, lobb- és pártérdekek mentén dőljön el iskolák, pedagógusok és tanulók sorsa.



Fények

